

Сайти в мережі Інтернет

Лисенко Микола Віталійович [Електронний ресурс] : [біографія, коротка характеристика творчої спадщини, список творів композитора] // Вікіпедія : вільна енциклопедія : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Лисенко_Микола_Віталійович. – Назва з екрана.

Микола Віталійович Лисенко [Електронний ресурс] : [життя та творчість, спогади сучасників, творчі зв'язки композитора з літературним середовищем Полтавщини] // Імена на карті Полтави : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://histpol.pl.ua/pages/content.php?page=2299>. – Назва з екрана.

Микола Лисенко [Електронний ресурс] : [характеристика життя та творчості] // Знамениті, великі, геніальні люди. Найцікавіше про них! : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://100v.com.ua/uk/Mikola-Lisenko-person>. – Назва з екрана.

Микола Лисенко (10.03.1842-06.10.1912) [Електронний ресурс] : [коротка біографічна довідка] // Українські пісні : [веб-сайт]. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.pisni.org.ua/persons/6.html>. – Назва з екрана.

Список підготувала працівник бібліографічного відділу НБУ для дітей **Н.П. Сисоєва**

Тені української музики

У 2012 році країна відзначає 170-річчя від дня народження М.В. Лисенка – основоположника української класичної музики, фундатора національної композиторської школи. Він увійшов в історію національного мистецтва як талановитий і плідний композитор, чудовий диригент, блискучий піаніст, вдумливий уважний педагог, допитливий вчений-фольклорист і визначний музично-громадський діяч. Без імені Миколи Лисенка неможливо собі уявити не тільки музичне життя України наприкінці ХІХ ст., а й розвиток культури взагалі. З ім'ям Лисенка пов'язана доба становлення професійної музики, театру та мистецької освіти в Україні.

Микола Лисенко народився 10 березня 1842 р. в селі Гриньки Кременчуцького повіту на Полтавщині (нині Семенівський район Полтавської області). Рід Лисенків походив із козацької старшини часів Богдана Хмельницького, чие коріння сягає легендарного козацького ватажка Вовгура Лиса, сподвижника Максима Кривоноса. Засновником роду вважається Яків Лисенко, учасник визвольної боротьби 1648-1654 рр. У дальших поколіннях роду знову перева-

жають військові. Батько композитора, Віталій Романович, був полтавським дворянином і полковником Орденського кірасирського полку, що пов'язаний з декабристським рухом 1825 року. Але Микола Віталійович, не обрав військову кар'єру. Він не тільки порушив давню традицію, але й започаткував нову — покоління талановитих музикантів. Це — син композитора, Остап Лисенко — музикознавець, викладач Львівської та Київської консерваторій, дослідник творчої спадщини свого батька; дочка, Катерина Лисенко — піаністка, засновниця Нотного відділу Бібліотеки АН України, дочка, Мар'яна Лисенко — професійний музикант та педагог, онука композитора, Рада Лисенко — знана українська піаністка, краща виконавиця багатого фортепіанного доробку Миколи Віталійовича Лисенка, професор Національної музичної академії України; правнук, Віталій Романович Лисенко та праправнук, Микола Віталійович Лисенко — видатні музиканти та диригенти.

Від найперших дитячих років світосприймання майбутнього композитора формується під впливом двох протилежних стихій. З одного боку, це салонне музикування матері Ольги Єреміївни Луценко — прекрасної піаністки, вихованки Смольного інституту шляхетних дівчат, а отже, прихильниці

Ткаченко // Мистецтво та освіта. — 2004. — № 8. — С. 17-20.

Розробка уроку, що знайомить з ім'ям піснярки Марусі Чурай, а також із творчістю українського композитора М. Лисенка.

Синенко-Панченко, І. Художній образ: ідея та її реалізація : матеріали з музич. мистецтва для 7 кл. / І. Синенко-Панченко // Шк. світ. — 2011. — № 31. — С. 4-5.

Фольклор у створенні героїко-епічних образів опери «Тарас Бульба» М. Лисенка.

Трикоз, О. Музика як мова почуттів : урок у 6 кл. / О. Трикоз // Шк. світ. — 2010. — № 3. — С. 8.

Розробка уроку за творчістю М. Лисенка, характеристика опери «Тарас Бульба».

Хоролець, Т. Лицар української пісні : [сценарій] / Т. Хоролець // Все для вчителя. — 2008. — № 7. — С. 54-56.

Сценарій про життя і творчість М. Лисенка.

Чубукова, Т. Матеріали до курсу за вибором «Визначні постаті України»: Микола Лисенко : проф. навчання / Т. Чубукова // Історія в шк. України. — 2009. — № 11. — С. 44-48.

Матеріали до уроків: важливі життєві віхи, дитинство та студентські роки, педагогічна діяльність, вплив Шевченка на творчість Лисенка, революційно-демократичні тенденції в творчості, робота музично-драматичної школи, діяльність у товаристві «Український клуб», останні роки життя, значення його творчості для розвитку української культури.

української музики / А. Ольховський. — К., 2003. — С. 289-334.

Дослідження творчості видатного майстра музичного мистецтва.

Товстуха, Є. Микола Лисенко : оповіді про композитора / Є. Товстуха ; худож. П. Костюченко. — К.: Рад. письменник, 1988. — 343 с. : ілюстр.

Науково-популярне видання розкриває життя та творчість українського композитора, педагога, піаніста, громадського діяча.

Третяк О. Микола Лисенко (1842-1912) / О. Третяк // 100 великих українців / О. Третяк. — К., 2011. — С. 229-233.

Біографічний нарис про видатного українського педагога та композитора.

Шаров, І. Лисенко Микола Віталійович (1842-1912) — композитор, піаніст, педагог, хоровий диригент, громадський діяч / І. Шаров // 100 видатних імен України / І. Шаров. — К., 1999. — С. 235-240.

Коротка біографічна довідка.

Матеріали до уроків та позакласних заходів

Галкіна, Н. Українське козацтво у повісті М. Гоголя «Тарас Бульба» та однойменній опері М. Лисенка : інтегров. урок : 7 кл. / Н. Галкіна, Н. Тхай // Зарубіж. л-ра в шк. України. — 2007. — № 11. — С. 33-34.

Ткаченко, В. Легенда української пісні : уроки з теми «Музика мого народу» / В.

французької мови, аристократичної манірності. Вже в п'ять років вона побачила хист хлопчика до музики і розпочала опікуватись його навчанням. Друга стихія — це українська народна пісня, народний побут з його театралізованими обрядами, святами, традиціями, про які розповідали йому батько і бабуся Марія Василівна Булюбаш. Так поступово маленький Микола долучався до музичної культури та переймався щирістю і багатством рідної мови, фольклорно-етнографічною спадщиною України.

З дев'яти років Микола Віталійович вчився у Києві, спочатку в пансіоні Вейля, потім у школі Гедуена. У 1855 році Миколу віддали у привілейований навчальний заклад — Другу Харківську гімназію. Під час навчання у гімназії він приватно займався музикою з М. Дмитрієвим та чехом Вільчеком. Поступово юнак став відомим у Харкові піаністом, якого запрошували на вечори, бали, де він виконував п'єси Моцарта, Бетховена, Шопена, грав танці, блискуче імпровізував на теми українських народних мелодій. Весною 1859 року Микола Віталійович закінчив гімназію зі срібною медаллю. В тому ж році поступив до природничого факультету Харківського університету. Через рік батьки Миколи Віталійовича переїхали

до Києва і він переводиться у Київський університет. Саме в період навчання у Києві, молодий студент остаточно, глибоко і свідомо захоплюється ідеєю служіння Україні, її культурі, починає вивчати та записувати українські народні пісні, в тому числі пісні відомого кобзаря Остапа Вересая. Прагнучи отримати якнайбільше музичних знань, захоплено цікавиться операми Глінки, Даргомижського, Серова, знайомиться з музикою Шумана і Вагнера. У 1864 році композитор закінчив природниче відділення Київського університету, а через рік отримав диплом кандидата природничих наук. Два роки працював на посаді мирового посередника на Київщині у Таращі. В цей період разом з батьком вони активно збирають фольклор та публікують роботу «Про історичні вподобання у смаках і модах народного одягу у Сквирському та Таращанському повітах». Та музичний талант не давав можливості віддати себе роботі. Музика поступово заповнювала все його життя і він вирішує здобути вищу музичну освіту. Щоб вдосконалити виконавську майстерність з 1867 по 1869 рік він навчається у Лейпцизькій консерваторії. Саме тут Лисенко видає свої перші твори – фортепіанну «Сюїту на теми народних пісень у формі старовинних танців», перші два «Збір-

вид., переробл. і доп. – К.: Мистецтво, 1966. – 361 с. : ілюстр.

У книзі подано цікаві відомості з життя класика, нові факти його творчих взаємозв'язків з тогочасними культурними та громадськими діячами. Багатий фактичний матеріал, ілюстрований рідкісними фотографіями, дає яскраве уявлення про багатогранну діяльність М.В. Лисенка.

Микола Віталійович Лисенко // Музика. – Х., 2007. – С. 275-278.

Життєвий та творчий шлях композитора.

Микола Віталійович Лисенко у спогадах сучасників. У 2 т. Т. 1 / упоряд., передм. Р. Пилипчука. – К.: Музична Україна, 2003. – 343 с. : ілюстр.

Спогади допоможуть дослідникам збагатити наукову біографію М. Лисенка невідомими досі фактами. До видання увійшли тексти М. Старицького, О. Пчілки, О. Барвінського, С. Русової, А. Степовича, О. Сластиона, Л. Старицької-Черняхівської, М. Тутковського, В. Пухальського, В. О'Коннор-Вілінської, які друкувалися в 20-х - 40-х - 60-х роках ХХ ст. у львівських також у закордонних виданнях ХХ ст.

Микола Лисенко // Видатні постаті в історії України ІХ-ХІХ ст. : корот. біогр. нариси, іст. та худож. портр. – К., 2002. – С. 341-344.

Стисла біографія видатного музичного та культурного діяча.

Ольховський, А. М. В. Лисенко / А. Ольховський // Нарис історії

української музики : творч. діяльність видат. музикантів України кінця ХІХ-другої половини ХХ століть / В. Белікова. — К.; Кривий Ріг, 2008. — С. 31-55.

Нарис про життя та творчу спадщину основоположника української класичної музики.

Бодак, Я. Микола Віталійович Лисенко (1842-1912) / Я. Бодак, Л. Соловей // Українська та зарубіжна музичні літератури / Я. Бодак, Л. Соловей. — Вінниця, 2011. — С. 65-81.

Біографія та короткий огляд творчості.

Клімов, А. Микола Віталійович Лисенко / А. Клімов // Україна. Видатні постаті / В. Клімов. — Х., 2008. — С. 61.

Коротка біографічна довідка.

Королук, Н. Микола Віталійович Лисенко / Н. Королук // Допитливому читачеві / Н. Королук. — К., 2007. — С. 23-38.

Біографія, характеристика творчості, громадська та педагогічна діяльність композитора.

Королук, Н. Микола Віталійович Лисенко (1842-1912) / Н. Королук // Маленькі історії про українських композиторів ХVІІІ-ХХ ст. / Н. Королук. — К., 1998. — С. 74-104.

Нарис, у доступній для дітей формі, широко висвітлює дитячі та юнацькі роки композитора, його творчі здобутки та педагогічну діяльність.

Лисенко, О. М. В. Лисенко : спогади сина / О. Лисенко ; худож. Д. Грибов. — 4-е

ники обробок українських народних пісень для голосу в супроводі фортепіано».

Після закінчення консерваторії з 1869 року М. Лисенко знову мешкає в Києві, де працює учителем в музичній школі, дає приватні уроки. В цей час композитор видає нові збірки народних пісень, складає власні пісні, переважно до «Кобзаря» Т. Шевченка, та п'єси для фортепіано, пише оперу «Чорноморці» (1872) та оперу «Різдвяна ніч» (1873). Але музикант відчував, що Лейпцизької консерваторії йому не достатньо. Він прагнув оволодіти мистецтвом інструментування, щоб вільно писати для симфонічного оркестру. З цією метою у 1874-1876 рр. з успіхом навчається у Петербурзі у класі блискучого майстра оркестру М. Римського-Корсакова, вивчаючи оркестрування, тобто перекладання музичного твору на ноти для оркестру.

Повернувшись до Києва, Микола Віталійович, з властивими йому енергією і запалом, поринає у творчість, не забуваючи при тому педагогічну, виконавську та музично-громадську діяльність. На українському народному ґрунті М. Лисенко творить високохудожні композиції на шевченківську тематику (понад 80 вокальних творів різних жанрів). Багато пісень пише на тексти І. Франка, М. Старицького, С. Рудансь-

кого, Лесі Українки, О. Маковея, М. Вороного та ін. Йому судилося стати автором двох національних гімнів, котрі утверджують духовну велич Людини й Народу. Перший із них «Вічний революціонер» (1905) на вірші І. Франка, другий – «Дитячий гімн» на вірші О. Косинського (1885), всесвітньовідома тепер «Молитва за Україну «Боже Великий, Єдиний!», яка з 1992 р. затверджена офіційним гімном Української православної церкви Київського патріархату.

В кінці ХІХ та на початку ХХ ст. як музикант Лисенко активно займається концертною діяльністю. Влаштує щорічні «Слов'янські концерти», сам приймає участь у концертних програмах як піаніст і хоровий диригент. Звучать його авторські твори та обробки фольклорно-пісенних зразків усної народної творчості, власні музичні композиції та інших авторів на слова Шевченка, фрагменти з вистав за його творами тощо. Як великий шанувальник творчості Шевченка, композитор стає ініціатором проведення в Україні щорічних концертів пам'яті геніального поета.

У оперному жанрі в цей період М.В. Лисенко створює лірико-фантастичну оперу «Утоплена» (за сюжетом «Майської ночі» М. Гоголя) (1883), ліричну народну оперу «Наталка Полтавка» (1889 р.),

Міжнародний музичний конкурс імені Миколи Лисенка, що періодично проводиться в Києві. Українським музикантам щорічно присуджується Премія імені Лисенка. На честь видатного українського композитора встановлено пам'ятник у рідному селі Гриньки та споруджено монумент у центрі Театральної площі в м. Києві поряд з Національним театром опери та балету України ім. Т. Шевченка.

Використання матеріалів поданого нижче бібліографічного списку допоможе змістовно підготуватись до уроків музично-естетичного циклу та цікаво провести комплекс мистецьких заходів, присвячених геніальному українському музиканту, композитору та педагогу, якого за словами К. Станіславського називають «сонцем української музики».

Про життя та творчість М. Лисенка

Антонець, Н. Штрихи до педагогічного портрета Миколи Лисенка / Н. Антонець // Рід. шк. – 2009. – № 11. – С. 69-73.

У статті розглядається приватна викладацька практика М. Лисенка, його робота в музичних школах та Київському інституті шляхетних дівчат, а також створення педагогом своєї Музично-драматичної школи.

Белікова, В. Микола Віталійович Лисенко (1842-1912) / В. Белікова // Історія

ось до чого закликав Лисенко у своїй творчості та музично-громадській роботі, ось що було його путівником на шляху до ідейно-художніх принципів мистецтва.

Постійна напружена робота, величезні навантаження, безперервна громадська робота підірвали здоров'я титана української музичної культури. Помер М. В. Лисенко в листопаді 1912 року від інфаркту. Похорон Лисенка зібрав десятки тисяч людей з усіх регіонів України і вилився у величезну маніфестацію любові та пошани до композитора. За спогадами його учня Олександра Антоновича Кошиця, Лисенка відспівували у Володимирському соборі, тільки хор, який ішов попереду траурної процесії, складався з 1200 чоловік. Поховали його на Байковому кладовищі.

Іменем Лисенка названі вулиці у Києві, Львові, Полтаві, а також провідні мистецькі установи України. Це Львівська національна музична академія, Харківський академічний театр опери та балету, Колонний зал Національної філармонії, Київська спеціалізована музична школа, Полтавське музичне училище.

Цінуючи вклад М. В. Лисенка у розвиток музичного мистецтва, у Києві діє Будинок-музей Миколи Лисенка. Музичною візиткою України став

монументальну історико-героїчну народну «Тарас Бульба» (1890), оперу-сатиру «Енеїда» (1910), камерну ліричну оперу «Ноктюрн» (1912), в яких зображує сильні, самобутні національні характери козацтва, змальовує колоритні побутові картини, поетичні образи природи.

Микола Віталійович дуже любив дітей і завжди дбав про їхнє музичне виховання. Він вважав, що вводити дітей у світ музики треба точнісінько так, як у храм. З 1888 по 1893 роки він пише дитячі опери на сюжети відомих народних казок: «Коза-дереза», «Пан Коцький», дитячу фантастичну оперу «Зима і Весна, або Снігова краля», спеціально для дітей та молоді укладає збірку обрядових українських пісень «Молодошці» тощо.

Окремо у спадщині композитора слід відзначити й перший в українській музиці вокальний цикл (13 солоспівів і два дуети) на вірші Г. Гейне в українських переспівах Л. Українки, М. Славинського, Л. Старицької-Черняхівської та самого М. Лисенка.

Плідною була і музично-громадська та педагогічна діяльність В. Лисенка. Багато років він мріяв про справжню музично-драматичну школу, про талановитих учнів, яким би міг передати свої знання. Про це він писав своїм рідним ще у 1868 році, навчаючись у Лейпцигу. Але

втілити свою мрію в життя вдалося тільки в 1904 році, відкривши перший в Україні вищий мистецький навчальний заклад, в якому, окрім музичного, були відділення української та російської драми та клас гри на народних інструментах, зокрема бандури. Лисенко орендував невеликий одноповерховий будинок на вул. Великій Підвальній, 15. Укомплектував необхідні інструменти, запросив працювати чудових педагогів. Із перших днів Лисенко вважав, що в його музично-драматичній школі (з 1913 року — імені М. В. Лисенка) повинні виховуватися актори та музиканти для української сцени. Зі Школи Лисенка виріс згодом Музично-драматичний інститут імені М.В. Лисенка, що діяв в Україні у 1918-1934 рр. Композитор також був натхненником «Плеяди» — союзу молодих літераторів, створеного Лесею Українкою та активним членом Літературно-артистичного товариства, а згодом фундатором та засновником «Українського клубу», який став культурно-освітнім центром і першою легальною українською громадською організацією. У клубі проводилися літературні та музичні вечори, читалися лекції, виступали відомі письменники, актори, співаки, музиканти, художники. Крім того, разом з О. Кошицем у 1905 році він організував філармонічне музично-

хорове товариство «Київський Боян», яке очолював до кінця життя.

М. В. Лисенко сформував і розвинув майже всі існуючі в українській музичній творчості жанри. Його спадщина налічує 11 прекрасних опер, значну кількість сонат, рапсодій, сюїт, полонезів, ноктюрнів, багато вокальних творів, хорових партій, романсів і камерно-інструментальних композицій, які займають гідне місце в історії української музичної культури. Своїми теоретичними працями в галузі музичного фольклору він значно розвинув вітчизняну науку про народну музичну творчість. Він автор кількох сотень обробок українських народних пісень для голосу в супроводі фортепіано і для хору, а також визначних фольклорних праць — «Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень, виконаних кобзарем Остапом Вересаєм», «Про торбан і музику пісень Відорта», «Народні музичні інструменти на Україні» тощо. Педагогічною діяльністю М. Лисенко заклав підвалини вищої спеціальної музичної освіти в Україні. Безпосередніми продовжувачами кращих творчих традицій М. Лисенка в українській музиці були К. Стеценко, Я. Степовий, М. Леонтович. Любов до Батьківщини, до вітчизняної культури, висока ідейність, реалізм і народність —